

Citation style

Hlaváček, Ivan: Rezension über: Priska Mielke, Duo sunt genera christianorum. Untersuchungen zur Frage der Legitimität volkssprachiger Bibellektüre am Ausgang des Mittelalters und in der Frühen Neuzeit, Münster: Aschendorff Verlag, 2019, in: Český časopis historický, 2020, 3, S. 803-805, <https://recensio-stag.lorax.sylab.com/r/c0d9a1eb1f7e4800b13825e4f1bc506a>

český
časopis
historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Proska MIELKE

Duo sunt genera christianorum.
Untersuchungen zur Frage
der Legitimität volkssprachiger
Bibellektüre am Ausgang des Mittelalters
und in der Frühen Neuzeit
Münster, Aschendorff Verlag 2019, 335 s.,
ISBN 978-3-402-24580-4.

Nikolaus STAUBACH – Rudolf
SUNTROP (Hrsg.)

Was dürfen Laien lesen? Gerhard Zerbolt
von Zutphen, De libris teutonicalibus.
Een verclaringhe vanden duytschen boeken
Münster, Aschendorff Verlag 2019, 214 s.
+ 1 vyobr., ISBN 978-3-402-24629-0.

Nestává se často, aby vyšly současně dvě knihy o velmi úzce propojeném, ba takřka identickém tématu, a už vůbec ne, aby takové publikace vyšly ve stejném nakladatelství dokonce ve stejném roce. Nicméně jejich souběžné vydání není svým způsobem na závalu sledované obecně atraktivní problematiky, protože obě díla se různě doplňují či potvrzují, ale ovšem i zbytečně do značné míry dublují. První z výše citovaných publikací je disertací z univerzity v Kolíně nad Rýnem, druhá pak přináší edici zkušených autorů (Staubach sám uvádí k tématu šest svých prací, Suntrup jednu), kteří ji doprovodili zasvěceným rozsáhlým úvodem.

Autoři, resp. editoři se obracejí k závažnému obecnému tématu středověkých duchovních dějin, totiž k otázce překladů bible, event. další „těžké“ teologické literatury do národních jazyků (a tím ovšem i jejich meze nekladoucímú výkladu středověkými čtenáři), v tomto případě do němčiny. A ovšem jde tak o otázky recepce a výkladu četby teologické literatury obecně osobami laickými. Ne nadarmo si P. Mielke zvolila za

titul práce část citátu z Gratiánova Dekretu, který platil rovněž co přístup k psanému textu a který zní: *Duo sunt genera Christianorum. Est autem genus unum ut sunt clerici... Aliud vero est genus Christianorum, ut sunt laici.* Výklad bible a teologických textů, dotud vesměs latinských, byl vyhrazen výlučně těm prvním, ti druzí se měli spokojit se zprostředkováním těmi prvními.

Co ale platilo o 12. století, přestávalo postupně platit pro století 14., resp. pro jeho druhou polovinu. Všichni laikové již zdaleka nebyli *illiterati* a zejména se chtěli více účastnit duchovního života jako jeho aktivní účastníci. Byli v menší či větší míře podporováni i některými členy privilegované elity. A tak došlo ještě k jedné náhodně-nenáhodné skutečnosti, že totiž na dvou místně si vzdálených teritoriích došlo ke dvěma příbuzným aktivitám, které vedly, každá jinými velkými oklikami, k novým horizontům a posléze k stejnému světodějnému výsledku – evropské reformaci. V Čechách prostřednictvím husitství, jemuž předcházela „česká *devotio moderna*“, v Holandsku prostřednictvím už tehdy tak nazývané *devotionis modernae*, která probíhala rovněž svými cestami. Na jejím počátku stál charismatický kazatel (a karatel) Geert Grote (†1384). Ten byl za své neortodoxní vystupování trestán utrechtským biskupem, nicméně po jeho smrti hnutí nezaniklo, ale naopak.

Vznikla jedna z klíčových prací počátku hnutí „známého neznámého“ autora, totiž Gerharda Zerbolta ze Zutphenu (†1398), vzdělaného kněze a bibliotékaře „bratří společného života“ v holandském Deventeru. Jde o traktát *De libris teutonicalibus*. Autor sice nebyl vlastním zakladatelem tohoto hnutí, to uvedl v život zmíněný již Geert Grote, ale (přestože Zerbolt zemřel

ve věku pouhých 31 let) se tímto dílem stal jeho protagonistou.

Jeho traktát se v originální latinské formě nedochoval vcelku, takže dosavadní interpretace nemohly v plném rozsahu postihnout charakter tohoto díla. Teprve před krátkou dobou byl nalezen jeho nezkrácený text, ovšem v holandském, nicméně časově i jinak blízkém překladu. Stalo se tak na místě těžko předpokládatelném: Nachází se totiž v Gethsemani Abbey v Kentucky (Mielke ještě neví, že rukopis tam byl vrácen z depozitu v michiganském Kalamazoo) a tak teprve nyní je možná jeho plná interpretace. Editoři tu vycházejí ze spolehlivého přepisu, provedeného nedávno zesnulým významným germanistou Volkerem Honemanem.

Mielke pak na s. 237–335 své knihy podává (vzhledem k jeho nyní existující klasické edici vlastně již zbytečnou) černobílou aktofotovou reprodukcí celého nizozemského textu. Tu poněkud nepochopitelně v obsahu představuje lakonicky pouze jako Abbildungen. Reprodukce vzhledem ke své čitelnosti v kaligrafické bastardě oné doby a minimálnímu počtu zkratk edici vlastně takřka nahrazuje, ovšem bez jakéhokoliv kritického aparátu. Ten je naopak u Staubacha a Suntrupa velmi bohatý (autoři dohledali více než čtyřicetku citovaných děl). Edice nadto podává synopticky kratší holandskou verzi z jednoho rukopisu kasselského. Oba editoři ovšem nabízejí výrazně více, totiž ještě (původní, byť porušený) různě emendovaný latinský text podle rukopisu norimberské městské knihovny a dva středoholandské zlomky z dalších knihoven (Brusel, Leiden) i rozšířenou latinskou verzi sedmé kapitoly základního spisu pod názvem *Super modo videndi* (z rukopisů v Haagu a ve Vídni). Podrobný výklad o technickém

uspořádání edice se zaměřuje na filologickou stránku věci i dohledání citátů, resp. aluzí; překvapivě se nedovídáme vůbec nic o kodikologických otázkách včetně vlastních popisů rukopisů a jejich event. osudů, což platí ovšem i o knize Mielkeové.

Editoři po výkladu o předchozím bádání podávají podrobný rozbor titulového díla, ale i prací příbuzných Zerboltových v rozsáhlém úvodu (s. 11–67). Zdůrazňují jeho hlavní tezi o legitimitě překladů náboženské (teologické) literatury do národního jazyka, určených laikům a akcentují autorovu apologii bible v národním jazyku, i když Zerbolt současně varoval před možnou laickou (des)interpretací těžkých teologických či temných míst těchto textů. Editoři podávají nejen juxtapozice dvou rozlišitelných recenzí díla, ale věnují pozornost rovněž sedmé kapitole jeho hlavního díla, kterou Zerbolt rozšířil na samostatný traktát, v němž precizoval některá svá varování před (heretickou) desinterpretací. Tu bych rád upozornil zejména na neobyčejně přehlednou orientační pomůcku (na s. 77nn.), která podává členění textu traktátu a jeho detailní obsahový rámec.

Bylo už naznačeno, že se takřka nepochopitelně obě práce navzájem neznají, takže při referátu o obou knihách ta druhá práce je v nevýhodě. Priska Mielke postupuje obdobně jako oba předchozí autoři, navíc věnuje pozornost širším souvislostem formálním i časovým. Odpovídá tomu i více než dvojnásobný rozsah vlastního textu. Pokusím se jej zaznačit, i když v leccems se bude s už výše pověděným dublovat. Na rozdíl od Staubach-Suntrupa, kteří mají poučnou kapitolu o historickém kontextu Zerboltova díla (distanc „zbožných žen“ od hnutí bekyň – nebezpečí hereze! – či Zerboltovo dobré zdání pro mužské společenství brat-

ří) začala Mielke obecnými otázkami středověkých překladů náboženské literatury, pokračovala rozborů Zerboltových děl až došla k charakteristice postavení holandské devoce mezi katolicismem, humanismem a reformací a skončila sledováním stanovisek Martina Luthera k národnímu jazyku jako takovému.

Za zajímavou partii její knihy považuji kapitolu, nazvanou charakteristicky *Multiplicatio librorum*, sice zejména v kontextu s biblickými překlady a rozšiřující se četbou bible, zejména ale zaujmou poznámky k dynamickému růstu knižní rukopisné produkce v 15. století a pak její doslova raketrový vzestup, spojený se zavedením knihtisku. Ani v jedné knize nenacházím odkaz na důležitou knihu Reinharda Schneidra o tluštění ve středověku, i když to je svým způsobem, ale jen zdánlivě, téma okrajové. Z výše podaného ale vyplývá, že obě práce a zejména jejich hlavní hrdina a jeho dílo, mohou být k užitku při studiu počátků naší, české reformace.

Ivan Hlaváček

Judith WERNER

*Papsturkunden vom 9. bis ins
11. Jahrhundert: Untersuchungen
zum Empfängereinfluss auf die äußere
Urkundengestalt*

(= Abhandlungen der Akademie
der Wissenschaften zu Göttingen.
Neue Folge, Bd. 43)

Berlin – Boston, De Gruyter 2017, 548 s.,
ISBN 978-3-11-051666-1.

Rozsáhlá studie se zabývá komplexní problematikou papežských listin jako nejvýznamnějšího mediálního prostředku Svatého Stolce a křesťanského světa. Předmětem

zkoumání jsou listiny, určené jednotlivým diecézím v německojazyčném, francouzském a italském prostředí. Primární otázkou, na kterou chce studie odpovědět, je, zda se závaznost papežských listin uplatňovala ve všech zmíněných okruzích, potažmo v celém *orbis latinus* stejnou měrou, nebo se lišila v závislosti na místních specifikách. Za tím účelem autorka metodou sémiotické diplomatiky analyzuje originály a opisy papežských listin, určených příjemcům jednotlivých diecézí. Zkoumá míru zohledňování příjemce při sestavování konkrétní listiny.

Papežská písemnost zpravidla vznikla jako výsledek komunikace mezi budoucím příjemcem a vydavatelem, tedy papežským úřadem. Podíl příjemce na znění a právním obsahu listin se liší podle země adresáta, jak dokládají např. formulace areng. Žadatel byl zčásti i navrhovatelem repliky, měl určitou představu, jak by tato měla vypadat obsahově i formálně, aby měla kýžený účinek. Sémiotická metoda zkoumání v tomto případě znamená, že předmětem studia jsou kromě obsahových také formální charakteristiky listin: pečeti, podpisy, papežské benevalete atd. Všechny tyto znaky měly nejen potvrdit pravost zkoumané písemnosti, ale také sdělit formou „viditelných symbolů neviditelnou skutečnost“. Symbol nesl určité poselství, představoval kód s více sématy. Kříž, kristogram, iniciály papežova jména, rota, podpisy – se vyvinuly z kurzivních a individuálních symbolů a postupem času se přetvořily v geometrické figury (trojúhelník, kruh atd.), které se staly neodmyslitelnou součástí těchto listin a nositeli skrytých významů obsahu. Papežskou listinu tedy autorka nazírá z dvou úhlů: jako sdělení právního obsahu a jako soustavu kódů.